

Deze uitgave van *OverHolland* is flink dik geworden. Dat mag ook wel voor een jubileumnummer. De redactie heeft besloten er een dubbelnummer van te maken en geeft daarmee ook te kennen dat de reeks *OverHolland* met nummer 10 niet stopt. Bij aanvang van de reeks, nu zeven jaar geleden, werd een contract afgesloten voor de uitgave van tien nummers. Dat doel is nu bereikt en dat moet gevierd worden, maar is geen reden om de reeks nu te beëindigen. Redactie en uitgeverij zullen er alles aan doen de reeks voort te zetten.

'De uitgave van *OverHolland* is een gezamenlijk initiatief van de Afdeling Architectuur van de Faculteit Bouwkunde van de TU Delft en Uitgeverij SUN. Het is de bedoeling van de redactie en de uitgeverij om per jaar twee cahiers te doen verschijnen. Het veld van architectonisch onderzoek dat in deze reeks aan de orde wordt gesteld, betreft zowel het typologisch en het morfologisch stadsonderzoek als het vraagstuk van architectonische interventies in de context van de Hollandse steden.' Met deze belofte ging *OverHolland* van start. Het is niet gelukt trouw twee afleveringen per jaar te laten verschijnen. Dat was echter niet het gevolg van een gebrek aan elan. De beoogde kwaliteit vereiste vaak meer tijd in de voorbereiding en de laatste twee jaren ontstonden grotere problemen met de financiering. *OverHolland* kan zich echter verheugen in een grote belangstelling, met name ook uit de kring van stadshistorici en geografen. Daarmee is *OverHolland* een platform geworden voor de uitwisseling van onderzoek in verschillende vakgebieden.

Het programma van *OverHolland* is zeker nog niet uitgeput. Daarvan getuigt deze uitgave. Een groot deel van nummer 10/11 wordt ingenomen door een verkenning van de voornaamste veranderingen die zich tussen 800 en 2000 in het gebied van de huidige Randstad hebben voorgedaan. De veranderingen in het landschap, het bewoningspatroon en de infrastructuur zijn vastgelegd in zes kaarten, die de toestand weergeven in de jaren 800, 1200, 1500, 1700, 1900 en 2000. Deze momentopnamen maken het mogelijk om in hoofdlijnen de samenhang te schetsen tussen enerzijds de bewoningsgeschiedenis en het verstedelijkingsproces, en anderzijds de veranderingen in het landschap en de infrastructuur. De studie sluit aan bij eerdere publicaties van Henk Engel en Reinout Rutte in de nummers 2 en 3 van *OverHolland*.

'Twaalf eeuwen ruimtelijke transformatie in het westen van Nederland' is het resultaat van een gezamenlijk onderzoek dat tussen maart 2008 en februari 2011 werd verricht door de onderzoeksgroep Historische Geografie van de Universiteit van Amsterdam en de afdelingen Urban Architecture and Geschiedenis (IHAAU) van de Faculteit

This edition of *OverHolland* is a good deal thicker than usual, as befits a celebratory issue. The editors have decided to make it a double issue, which at the same time makes clear that the *OverHolland* series will not end with No. 10. When the series began seven years ago, a contract was signed for the publication of ten issues. The achievement of that goal certainly warrants a celebration – but that is no reason to bring the series to an end. The editors and publishers will make every effort to ensure that it continues.

'*OverHolland – Architectural studies for Dutch cities* is a series published on the joint initiative of the Department of Architecture at Delft University of Technology and SUN Publishers. The editors and publishers plan to publish two issues a year. The field of architectural research covered by the series includes both typological and morphological urban research and the question of architectural interventions in the context of Dutch cities.' This was *OverHolland's* 'mission statement' when it was launched. As it turned out, two issues a year was rather too ambitious a target, but that was not for lack of commitment. The standard of quality the editors sought often entailed more preparatory work, and in the past two years there have also been considerable funding difficulties. However, *OverHolland* has proved highly popular, especially with urban historians and geographers, and has thus become a platform for the exchange of research between various disciplines.

As this issue goes to show, *OverHolland's* programme is by no means exhausted. Much of issue 10/11 is devoted to an exploration of the main changes in the area that is now the Randstad between 800 and 2000. Changes in landscape, habitation patterns and infrastructure are shown in six maps that indicate the situation in 800, 1200, 1500, 1700, 1900 and 2000. These 'snapshots' provide an overall picture of (a) the history of habitation and the urbanisation process and (b) changes in landscape and infrastructure. The study follows on from earlier texts published by Henk Engel and Reinout Rutte in issues 2 and 3 of *OverHolland*.

'Twelve centuries of spatial transformation in the western Netherlands' is the result of a joint study carried out from March 2008 to February 2011 by the University of Amsterdam's Historical Geography research group and the Urban Architecture and History sections (Institute of History of Art, Architecture and Urbanism, IHAAU) at Delft University of Technology's Faculty of Architecture. The maps and texts were produced in close consultation, the various tasks being divided up as follows. Guus Borger and Frits Horsten provided abundant source material for the maps and wrote most of the text. Otto Diesfeldt, Iskandar Pané

Bouwkunde van de Technische Universiteit Delft. De kaarten en teksten kwamen in nauwe samenwerking tot stand, waarbij de taken als volgt waren verdeeld: Guus Borger en Frits Horsten leverden een schat aan bronmateriaal voor de kaarten en schreven het grootste deel van de tekst; Otto Diesfeldt, Iskandar Pané en Arnoud de Waaijer tekenden de kaarten en schreven de technische toelichting daarbij; Henk Engel en Reinout Rutte initieerden en begeleidden het project, voerden de redactie, leverden tekstbijdragen over de steden en schreven de toelichting bij de peiljaren 1900 en 2000. De publicatie in deze aflevering van *OverHolland* is mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Stimuleringsfonds voor de Architectuur. Daarvoor betuigen redactie en uitgeverij hun grote dank.

Aansluitend verschijnen in dit dubbelnummer bijdragen van drie promovendi. Nikki Brand en Kim Zweerink verdiepen zich verder in de periode 1200-1500; de eeuwen waarin het stedensysteem in het gebied van de huidige Randstad vaste vorm begon aan te nemen. In vervolg op haar bijdrage in *OverHolland 9* brengt Nikki Brand het tot stand komen van het netwerk van waterwegen in kaart en onderzoekt ze de mogelijke invloed ervan op de ontwikkeling van de negen belangrijkste steden in dit gebied: Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Gouda, Utrecht. Kim Zweerink onderzoekt de ontwikkeling van de plattegrond van deze steden en toont aan de hand van de locatie van stedelijke instellingen de eerste ontwikkelingen in de centrumvorming.

Esther Gramsbergen onderzoekt het effect van de ontwikkeling van stedelijke instellingen op de vorming van de stadspatteming van een enkele stad: Amsterdam, dat vanaf de zestiende eeuw in het Hollandse stedensysteem de dominante positie inneemt en vanaf die tijd de meest gedifferentieerde ontwikkeling van stedelijke instellingen te zien geeft. Na eerdere studies van het gebied van de Dam, in *OverHolland 3*, en van het gebied van het Binnengasthuis, in *OverHolland 6*, brengt zij nu het gebied van de Plantage onder de aandacht. Nadat het stadsbestuur in 1662 onder druk van de turbulente groei van de bevolking de uitvoering van de Vierde Uitleg in gang had gezet, bleek al snel dat de ontwikkeling van Amsterdam begon te stagneren. Na het Rampjaar 1672 kwam die tijdelijk zelfs helemaal tot stilstand. Het gebied ten oosten van de Amstel bleef braak liggen. Het stadsbestuur besloot toen tot de aanleg van de Plantage en de vestiging van de Hortus Botanicus in dit gebied. Het bracht daarmee de eerste stedelijke groenvoorziening tot stand, die in de negentiende eeuw zou uitgroeien tot de proeftuin van culturele en educatieve instellingen.

Voorafgaand aan het artikel van Esther

Gramsbergen is een bijdrage van Freek Schmidt geplaatst. Hij behandelt de opkomst van de private buitenplaatsen in de Watergraafsmeer en de daarbij behorende culturele componenten, die ook richtinggevend zijn geweest voor de Amsterdamse regenten bij de aanleg van de Plantage en de Hortus Botanicus. Vervolgens geeft Roberto Cavallo een introductie op een aantal afstudeerplannen voor het gebied aansluitend bij de Plantage, het Roeterseiland, waar sinds het eind van de negentiende eeuw een belangrijk deel van de Universiteit van Amsterdam is gevestigd.

OverHolland 10/11 sluit af met twee boekbesprekingen in de rubriek 'Polemen'. Herman van Bergeijk bespreekt de dissertatie van Jaap Evert Abrahamse, *De grote uitleg van Amsterdam. Stadsontwikkeling in de zeventiende eeuw*, en Anton Kos behandelt een recente studie van Bas van Bavel, *Manors and Markets. Economy and Society in the Low Countries, 500-1600*.

and Arnoud de Waaijer drew the maps and wrote the accompanying technical explanations. Henk Engel and Reinout Rutte initiated and supervised the project, edited the articles, contributed texts on the towns and cities concerned and wrote the explanations for the 1900 and 2000 maps. The editors and publishers wish to thank the Netherlands Architecture Fund for funding this issue.

This double issue also contains articles by three PhD students. Nikki Brand and Kim Zweerink take a closer look at the period 1200-1500, the centuries during which the urban system in what is now the Randstad began to take shape. Following on from her article in *OverHolland 9*, Nikki Brand traces the emergence of the waterway network and investigates how it may have influenced the development of the nine main towns in the area: Amsterdam, Haarlem, Leiden, The Hague, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Gouda and Utrecht. Kim Zweerink examines how the layout of these towns evolved, and uses the location of urban institutions to show the initial development of town centres.

Esther Gramsbergen looks at how the development of urban institutions affected the layout of a single city, Amsterdam, which in the sixteenth century assumed a predominant position with Holland's urban system, and whose urban institutions displayed the most differentiated development from then on. Following earlier studies on the areas round the Dam square (in *OverHolland 3*) and the Binnengasthuis hospital (in *OverHolland 6*), Gramsbergen now examines the Plantage district. After the city council had launched Amsterdam's Fourth Expansion in 1662 in response to robust population growth, the city's development rapidly slowed, and after the Dutch Republic's *annus horribilis* 1672 it came to a complete (albeit temporary) halt. The area east of the River Amstel remained vacant, and the city council decided to create the Plantage and establish the 'Hortus Botanicus' (botanical garden) there. In the nineteenth century this first-ever deliberately designed urban green space was to become a testing ground for cultural and educational institutions.

Esther Gramsbergen's study follows an article by Freek Schmidt. This discusses the emergence of private country homes in Watergraafsmeer and the accompanying cultural components, which also guided Amsterdam's city fathers when creating the Plantage and the botanical garden. Robert Cavallo then provides an introduction to a number of graduation projects for the redesign of the area adjoining the Plantage, Roeterseiland, home to many of the University of Amsterdam's buildings since the late nineteenth century.

OverHolland 10/11 concludes with two book reviews. Herman van Bergeijk reviews Jaap Evert

Abrahamse's dissertation *De grote uitleg van Amsterdam. Stadsontwikkeling in de zeventiende eeuw* ('The Great Expansion of Amsterdam: urban development in the seventeenth century'), and Anton Kos discusses Bas van Bavel's recent study *Manors and Markets. Economy and Society in the Low Countries, 500-1600*.